

DARPHANE VE DAMGA MATBAASININ REORGANIZASYONU

Hayri ÖNCEL
Maliye Başmüfettişi

I — DARPHANE VE DAMGA MATBAASININ REORGANİZASYON İHTİYACI :

Darphane ve Damga Matbaasında yapılan incelemelerde, bu müessesenin esaslı bir idarî ve muhasebe Reorganizasyonuna ihtiyacı bulunduğu müşahede edilmiştir.

Gerçekten bu müessese, 2996 sayılı Maliye Bakanlığı Teşkilât Kanununun 14. maddesine göre, madenî para ve zikıymet altınlar ve madalya basmak, Devlet Bütçesine tâbi olan dairelerin ve talep vukuunda Devlet bütçesile ilişkisi bulunan veya hususi kanunlarla teşkil edilen ve âmmе hizmeti gören daire ve müesseselerin pul ve kıymetli evrakını basmak gayesile kurulmuştur.

Bu hizmetlerden pul ve kitap baskısının genel bütçe muhasebesiyle, altın baskısının döner sermaye ile bozuk para baskısının ise bütçe içi avans sistemleriyle idare edildiği görülmüştür.

Pul ve kıymetli evrak baskısının madenî para ve zikıymet altın baskısıyla bir ilişiği bulunmadığı malûmdur. Eski binada uzun yıllar bir arada yürütülen bu işlerin, yeni binada birlikte yürütülmesine lüzum ve ihtiyaç yoktur.

Esasen bu sebepten yeni kurulan Darphane tesislerinde pul ve kıymetli evrak baskısına yer verilmemiştir. Binaenaleyh Darphanenin yeni tesislerine geçmesiyle pul ve kıymetli evrak baskı işinin ya eski binada ayrı bir müdürlük halinde yürütülmesi veya devlete ait birçok baskı işlerini üzerine alacak olan Devlet Malzeme Ofisine devri gerekecektir.

Darphane ve Damga Matbaasında sözü edilen bu idarî reform yanında, muhasebe sistemlerinin de birleştirilmesi gerekir.

Filhakika bugün müessesede birbirinden ayrı 3 muhasebe tutulmaktadır. Şöyle ki :

1 — 1 No. lu Döner Sermaye Muhasıplığı, ziynet ve meskûk altın darbiyatının muhasebesini tutmaktadır.

2 — 2 No. lu döner sermaye muhasiplığı; madenî para baskısının muhasebesini tutmaktadır.

3 — Müessese muhasiplığı; pul baskısı ve müessesenin genel bütçe ile olan ilişkilerinin muhasebesini tutmaktadır. Müessese muhasibi aynı zamanda diğer iki muhasipliğin de işlerini tedvir etmektedir.

Halbuki bu üç ayrı muhasipliğin yapılacak köklü bir değişiklik ile tek bir muhasiplikte toplanması mümkündür.

Diğer taraftan Darphane, pek yakında Yıldız'da kurulmuş olan yeni tesislerine geçecektir. Bu tesislerde darphanenin mevcut muhasebe usûl ve tekniğiyle çalışması da mümkün değildir. Zira sınaî bir karakter taşıyan müessesenin bütün faaliyetlerini kapsıyan döner sermayesi yoktur. Gider ve gelirleri kısmen bütçe formüllerine göre idare edilmekte ve yıl sonunda bilânço ve kâr - zarar cetveli çıkarılmamaktadır.

Biz yapılacak reformları izah etmeden müessesenin bugünkü durumunu teşrih edip aksıyan taraflarını göstermeğe çalışacağız.

II — DARPANE VE DAMGA MATBAASININ BUGÜNKÜ DURUMU VE İŞLEYİŞİ :

Darphane ve Damga Matbaasının bugün birbirinden farklı iki fonksiyonu vardır. 1 — Damga pulları, evrakı matbua ve bazı kitapları tabetmek, 2 — Devletin Bozukluk madenî ve altın para darbiyatını yapmak.

A — Damga Matbaası Kuruluş ve İşleyişi :

Devlet ve bazı âmme müesseselerinin çeşitli pul, evrakı matbua ve kitaplarını basan Damga Matbaası, 9 başkî, 5 pedal, 8 matbu damga, 23 muhtelif makine ve âletle çalışmakta ve 140 dâimî işçi kullanmaktadır.

Damga Matbaasının 1960 - 1965 Yıllarında Bastığı Çeşitli Pul ve Değerli Kâğıtlar Aşağıda Gösterilmiştir.

Yıl	Damga Pulü		Harç Pulü	
	Adet Bin	Kıymet Lira	Adet Bin	Kıymet Lira
1960	322.515.000	67.969.675	286.885.000	80.861.000
1961	367.007.500	38.427.275	33.446.500	106.738.375
1962	398.813.500	36.015.725	31.862.000	290.708.750
1963	310.783.500	41.737.750	23.976.500	57.866.625
1964	436.567.000	437.521.925	46.309.000	92.510.200
1965	319.813.500	1.281.681.775	63.985.000	351.046.750
	2.155.500.000	1.903.354.125	486.464.000	979.731.700

	Tayyare Pulü Kıymet		Ceza Evleri Yapı Pulü	
	Adet	Kıymet Lira	Adet	Kıymet
1960	17.515.000	817.700	696.500	366.375
1961	32.682.500	1.469.925	1.467.000	5.689.500
1962	12.880.000	757.050	3.394.500	5.682.250
1963	21.119.000	405.600	2.528.500	1.327.510
1964	14.148.500	366.125	5.241.500	8.084.415
1965	—	—	9.858.000	16.712.850
	98.345.000	3.816.400	23.186.000	37.862.900

	Millî Müdafaa		Değerli Kâğıtlar	
	Adat	Kıymet	Adet	Kıymet
1960	295.000	59.000	15.947.747	2.755.784,25
1961	318.500	637.000	21.751.922	7.022.629,37
1962	432.000	344.800	18.722.039	6.937.438,76
1963	707.000	510.400	10.405.217	13.416.745,93
1964	—	—	13.542.654	5.424.829,40
1965	—	—	8.341.534	17.798.282,91
	1.752.500	1.551.200	88.711.113	53.355.710,62

Avrupa'da basılan 1 - 50 liralık Damga Pulları ise Şöyledir

Yıl	Adet	Kıymet
1960	25.497.500	25.497.500
1961	41.999.500	362.497.500
1962	87.998.500	1.207.417.500

50 kuruşluktan yukarı kıymetteki pulların zaman zaman Avrupa'da basılması üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur.

Özellikle bir ihtisas ve emniyet istiyen pul işinin para ve altın baskısıyla bir ilgisi yoktur. Çünkü pul baskısı bir matbaa faaliyeti-
dir, para baskısı ise bir metal işidir. Her iki işteki emniyet ve ihti-
sastan başka söz konusu işlerin müştereken yapılmasını gerektiren
bir sebep mevcut değildir.

B — Darphane :

Yukarıda işaret edildiği gibi Darphane üç ayrı muhasiplikten kurulmuştur. 1 — 1 No. lı Döner Sermaye Saymanlığı, 2 — 2 No. lı Döner Sermaye Saymanlığı, 3 — Müessese Saymanlığı.

Şimdi bunların kuruluş ve işleyişlerini inceleyelim :

*1 — 1 No. lı DÖNER SERMAYE SAYMANLIĞI :**A — Kuruluş ve İşleyişi.*

1951 sayılı kanunla verilen 25.000 liralık döner sermaye ile kurulmuştur. Başlıca faaliyeti ziynet ve meskûk altın darbetmek, altın âyar tahlili yapmak, bileziklere âyar damgası vurmak, resmî dairelere mühür ve levha yapmak, İstanbul trafik şubesine kayıtlı arabalara plâka imâl ve harice ufak tefek tamir işleri yapmaktır.

Bu faaliyetlerden en önemlisi piyasaya ziynet ve sikke altını basmaktır.

Söz konusu altınlar, sarraflar tarafından Darphaneye getirilen yerli ve yabancı külçeler mukabilinde ve sipariş üzerine basılmaktadır.

Aşağıdaki tablo ziynet ve meskûk altın baskısının Darphane için son yıllarda çok önemli bir mesgale haline geldiğini göstermektedir.

Ziynet Altınları

Yıl	Basılan Altın Adet	Kilo	Gram	Miligr.
1956	35.107	374	841	450
1957	121.300	1.278	316	050
1958	167.671	1.924	704	450
1959	226.462	2.483	862	360
1960	146.053	1.442	377	750
1961	189.995	1.853	053	750
1962	279.718	2.865	000	470
1963	388.201	3.969	128	050
1964	409.046	4.261	273	700
1965	521.789	5.330	533	150

Meskûk Altın

1956	232.978	1.612	434	836
1957	506.927	3.531	107	436
1958	460.223	3.194	668	336
1959	95.358	430	670	732
1960	187.881	1.155	647	036
1961	229.996	1.457	299	236
1962	167.211	967	443	656
1963	104.511	447	535	036
1964	253.471	1.545	785	336
1965	189.975	963	666	936

1 No. lu mütedavil sermayenin artan faaliyetiyle birlikte son yıllarda kârı da artmıştır. Her yıl genel bütçeye devredilmekte olan bu kârlar aşağıda gösterilmiştir :

Yıl	Hasılat	Genel Gider	Kâr
1956	296.018,99	105.576,81	190.442,18
1957	531.032,35	131.027,24	400.005,11
1958	472.101,38	134.226,75	337.874,63
1959	272.494,86	194.239,90	78.254,96
1960	408.095,60	247.574,69	160.520,91
1961	721.164,10	334.351,30	386.812,80
1962	559.531,16	284.424,08	275.107,08
1963	701.341,52	328.383,34	372.958,15
1964	828.573,45	423.787,86	404.790,63
1965	1.187.776,69	515.109,13	672.667,56

Müessesenin kârları sadece yukarıdaki cetvelde gösterilen miktarlardan ibaret değildir. Darphane altın imalâtında normal firenin çok altında çalışmak suretile önemli altın kârları da elde etmektedir. Ziynet ve meskûk altın darbiyatının döner sermayesi olarak kullanılan bu altınlar aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir :

	Yıl	Kilo	Gr.	Milgar.
Devir	1955	294	540	775
	1956	024	174	750
	1957	066	006	274
	1958	079	750	234
	1959	069	108	119
	1961	063	563	287
	1962	083	161	692
	1963	108	104	857
	1964	125	510	939
	1965	147	486	029
		1110	062	429

1 No. lı mütedavil sermayenin gerçek kârının bulunması için, bilânço kârlarına yukardaki cetvelde gösterilen altın kârlarının ilâvesi gerekmektedir.

1 No. lı mütedavil sermaye muhasebesi, 1931 tarihli hesap tarifnamesine göre tutulmaktadır. Söz konusu talimatname, İtalyan usulüne göre tanzim edilmiş bir muhasebe talimatnamesidir. Bu talimatnameye göre yıl sonlarında bilânço kar - zarar cetveli çıkarıldığından bilânçoya dahil bütün kıymet hareketlerinin muhasebe içinde takibi mümkün bulunmaktadır. Halbuki aşağıda izah edileceği üzere 2 No. lı mütedavil sermaye muhasebesinde bilânço ve kâr - zarar cetveli tanzim edilmediğinden söz konusu kıymet hareketlerinin takibi mümkün olmamaktadır.

Bu bakımdan 1 No. lı mütedavil sermaye Darphanede tam anlamile çalışan bir döner sermaye saymanlığıdır.

B — Tenkitler :

1 — 1 No. lı mütedavil sermaye talimatnamesinin 3. maddesi gereğince mahsubu cereyan eden muameleler için mahsubat adile bir hesap açılmıştır. Bu hesaba yevmiyede ve defterikebirde mütenazar kayıtlar yapılmaktadır. Bu ise fazla zaman ve emek kaybını mücip olmaktadır. Halbuki mevzu bahis hesabın ne yevmiyede ve ne de defterikebirde pratik bir faydası yoktur.

2 — Firenden elde edilen altın kârları muhasebede gösterilmemektedir.

Halbuki yukarıda da işaret edildiği gibi müessesenin 1965 malî yılı sonu itibarile firelerden elde edilmiş 1.110.062.429 kilo altın kârları mevcuttur.

Altın darp işinin mütedavil sermayesi olarak kullanılan bu altınların yıllık bilânço ve kâr - zarar cetvellerinde gösterilmesi gerekirdi.

3 — İşletmede kullanılan makine, âlet ve edevatı bilânçoda gösterilmemiş ve binnetice amortisman da ayrılmamıştır.

Eski binada yıpranmış ve amorti edilmiş olan makine ve tesislerde önemsiz görülen bu konu, müessesenin yeni binaya intikalile büyük önem kazanacaktır.

4 — 1932 senesinde verilmiş olan 25.000 liralık döner sermaye bugünün ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzaktır. Ancak, yukarıda işaret edildiği gibi bilânço dışı tutulan altın kârları Hazineye devredilmediği için müessese döner sermaye sıkıntısı çekmemiştir.

2 — 2 No. lı MÜTEDAVİL SERMAYE SAYMANLIĞI

A — Kuruluş ve Fonksiyonu.

2 No. lı mütedavil sermaye madenî bozuk para basımı ile istigal etmektedir. Gerçekten bu iş Darphanenin aslı ve en önemli işlerinden biri olup diğer işler bu faaliyet yanında talî bir meşgale kalmaktadır.

Darphanede şimdiye kadar 3 çeşit madenî bozuk para basılmıştır. unlar 1, 5 ve 10 kuruşluk bronz paralar ile, 25, 100 ve 250 kuruşluk acmonital paralar; ve 10 liralık gümüş paralardır.

Bu paralardan 10 liralıkların limiti dolduğu için baskısı durdurulmuştur, fakat bronz ve acmonital paraların basımına devam edilmektedir. Son çıkarılan 640 sayılı kanunla piyasadaki bozuk paraların miktarı 350 milyona çıkarılmış olduğundan bu faaliyet daha uzun yıllar devam edecektir. Esasen memleketin gün geçtikçe daha çok para ekonomisine girişmesi; millî gelirin artması ve fiyatlardaki tedricî yükseliş, bozukluk para talebini mütemediyen artıracığından Darphanenin bu faaliyeti de devamlı bir hal alacaktır.

B — Tenkitler :

1 — Saymanlık bir döner sermaye saymanlığı olarak nitelenmesine rağmen kendisine tahsis edilmiş bir döner sermayesi yoktur; Genel Bütçeye bağlı bir müessese olarak çalışmaktadır. 6797 sayılı kanuna göre Darphaneye imâl edeceği paralar için her sene bütçeden 15 milyon liraya kadar avans verilmekte; bundan mahsup edilen miktarlar bütçeye gider kaydedilmekte, avans bakiyeleri ise mütedavil sermaye olarak kullanılmaktadır.

Müessesede 1959 yılından beri (Acmonital para basımının başlangıcı) basılan bozukluk paralar ile buna karşılık yapılan genel giderler ve döner sermaye olarak kullanılan avans bakiyeleri aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir.

Yıl	Basılan Para Miktarı	Toplam Masraf	Maliyet	Yıl Sonu Avans Bakiyesi
1959	18.834.000	17.138.730,28	90,99	12.565.714,64
1960	36.402.500	23.392.570,88	64,26	10.019.541,75
1961	76.029.500	36.313.959,70	47,76	8.401.638,34
1962	17.722.500	6.375.872,06	35,97	13.539.492,88
1963	17.669.500	5.386.183,19	30,48	10.990.953,13
1964	15.574.400	5.843.543,61	37,52	6.348.009,62
1965	15.188.000	6.753.999,45	44,46	3.803.300,76

Görülüyor ki müessesenin devamlı olarak faaliyette bulunabilmesi için her zaman kullanabileceği bir döner sermayeye ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç hâlen genel bütçe formülü içinde kendisine verilen avans bakiyelerile sağlanmaktadır.

2 — Müessesede uygulanan muhasebe yönetmeliği sınaî bir müessesenin yıllık faaliyetinin seyir ve neticelerini göstermeye kâfi değildir.

Filhakika saymanlıkta uygulanan 1947 tarihli muhasebe yönetmeliği darp ve imal edilen bozuk paraların imal seyrini takip eden basit bir hesap talimatnamesidir. Bu yönetmeliğe göre yıl sonlarında bilânço çıkarılmamakta. kâr ve zarar cetveli tanzim edilmemektedir. Bu yüzden müessesenin nakit, emtia, makineler, sâbit tesisler, borç ve alacaklarının yıllık seyrini takip etmek mümkün değildir. Çünkü bu kıymet hareketleri bütçenin rijit ve formalist kaideleri arasında kaybolup gitmektedir. Halbuki ticarî ve sınaî bir müessesenin söz konusu kıymet hareketlerini her zaman bilmesi ve yakinen takip etmesi lâzımdır.

3 — Muhasebe sistemi, basılan paraların maliyetini gerçek olarak tesbite imkân vermemektedir. Şöyle ki; para basımı için İtalyadan getirtilen acmonital pullar ile bronz paralar için alınan madenler mübayaa edildikleri yılın bütçesine gider yazılmak suretile o yılın maliyetini son derece yükseltmektedir. Halbuki alınan metallerin mühim bir kısmı o yıl kullanılmayıp stokta kalmaktadır.

Meselâ yukarıdaki cetvelde görüleceği üzere, paraların genel maliyeti 1959 da % 90,99, 1960 da % 64,26, 1961 de % 47,76, 1962 de % 30,97, 1963 de % 30,48, 1964 de % 37,52, 1965 de ise % 44,46 dir.

Aynı düzen içinde çalışan bir müessesede imal edilen emtianın maliyetinin bu derece farklı olması imkânsızdır. Demek ki muhasebe sistemi yapılan sınaî faaliyetin özelliğine uymamaktadır.

4 — Genel masraflarda yıldan yıla vukua gelen artışların, muhasebeden takibi mümkün olmamaktadır. Çünkü ödenen maaş ve ücretler bütçeye gider yazılıp kâr ve zarar cetveli gibi her zaman tetkiki kabil bir hesapta gösterilmemektedir.

5 — Sınaî bir karakter taşıyan müessesenin alım ve satımlarında ve idaresinde lüzumlu muhtariyet ve hareket kabiliyeti yoktur.

Hernekadar müesseseye bugünkü statüsü içinde, 6797 sayılı kanunla, Arttırma ve Eksiltme Kanunu ile Muhasebei Umumiye Kanununa tabî olmamak şeklinde bazı muhtariyet ve serbestlik tanınmış ise de, bu hükümler, sınaî faaliyette bulunan bir müessesenin piyasa kurallarına göre çalışması için kâfi değildir.

6 — Stokların muhasebede görülmesi mümkün değildir. Çünkü alınan mallar bütçeye gider yazılarak tamamı o yılda itfa edilmektedir.

3 — MÜESSESE SAYMANLIĞI :

2996 sayılı Maliye Teşkilât Kanununa göre müessese idarî bakımdan Hazine Genel Müdürlüğüne bağlıdır. Bu bakımdan müessese saymanlığı, Darphane ve Damga Matbaası Müdürlüğüne genel bütçe ile olan ilişkilerinin ve her çeşit pul, evrakı, matbua ve kitap basmasının muhasebesini tutmaktadır.

Darphanenin 34 kişiden ibaret olan genel idareci, müstahdem ve teknik personelinin maaş, ücret ve diğer istihkakları genel bütçeden ödenmektedir. Ancak bunun haricinde kalan istihkakları yâni fazla mesai ücreti, fazla mesai ücreti fevkalâde zammı, ve ikramiyeler, ilgili döner sermayeden tediye edilmektedir.

Görülüyor ki müessesenin personel ve idare rejiminde de bir anormallik mevcuttur. Çünkü döner sermayeli bir kuruluş olmasına rağmen müessesenin bir kısmı idareci ve teknik personelin maaş ve ücretleri, Genel Bütçeden ödenmektedir. Bu durum, döner sermaye faaliyetinden tahakkuk edecek yıl sonu kârlarının ve imal edilen eşya maliyetlerinin gerçek olarak hesaplanmasına mani olmaktadır.

Diğer taraftan Damga Matbaasında, Damga, Harç, Tayyare, Ceza Evleri pulları ile Kıymetli kâğıtlar ve Bakanlığa ait bazı kitaplar basılmaktadır. Bunların da Muhasebesi müessese saymanlığında tutulmaktadır. Yukarıda mevzuubahs edilen mahzurlar pul ve kitap baskısı için de varit bulunmaktadır.

50 kuruşluktan yukarı kıymetteki Damga pullarının halâ Londrada basılması da üzerinde önemle durulacak bir konudur.

Müessese muhasebesinde Devlet Muhasebesi Genel Yönetmeliği ile Muamelât Yönetmeliği uygulanmaktadır. Pul muhasebesi, basılan pulların imal ve baskısının hesabını tutmakta ve tevziyatını yapıp kontrol etmektedir. Bundan sonraki işlerin muhasebesi ise malsandıklarınca tutulmaktadır.

III — YAPILMASI DÜŞÜNÜLEN REORGANİZASYON

Raporun bundan önceki bölümünde izah edildiği gibi, Darphane ve Damga Matbaasında mevzu itibarile birbirinden tamamen ayrı iki iş birleştirilmiştir.

1 — Damga Matbaası

2 — Darphane

1 — *Damga Matbaası :*

Evvvelâ para baskısıyla hiçbir ilişkisi olmayan Damga Matbaasının ayrılması lâzımdır. Esasen yeni Darphanede Damga Matbaasına yer verilmediğine göre bu işin sür'atle ele alınması gerekir. Çünkü Darphane en geç 1967 yılı içinde yeni tesislerine geçecektir. Binaenaleyh Damga Matbaasının ya Devlet Malzeme Ofisine devri ve yahutta şimdiki tesislerinde faaliyetine devam etmesi gerekecektir. Her iki halde de Damga Matbaasının memleket içinde her türlü pul ve baskı işlerini yapacak teknik yenilik ve kapasitede kurulması lâzımdır. Çünkü söz konusu tesisler eskimiş ve yıpranmıştır. Bu yüzden damga pullarının bütün çeşitleriyle yurt içinde basılması mümkün olmadığı gibi basılanlar da kolaylıkla taklit edilebilmektedir. Bu itibarla Damga Matbaasının muallâktaki durumunun sür'atle halledilmesi ve lüzumlu tedbirlere tevessül edilmesi icabetmektedir.

2 — *DARPHANE* :

Damga Matbaası ayrıldığı takdirde, Darphanenin iki faaliyeti kalmaktadır. A — Meskûk ve ziynet altın baskı işleriyle iştigal eden 1 No. lı döner sermaye, B — Bozuk para imaliyle iştigal eden 2 No. lı döner sermaye.

Her iki işin bir arada yürütülmesi ve birbirinden ayrı olan muhasebelerinin birleştirilmesi lâzımdır. Bu birleşme tek bir mütedavil sermayede toplanma şeklinde olabileceği gibi, bir iktisadî Devlet teşekkülü haline getirilmesiyle de mümkündür.

Darphanenin Döner Sermayeli kuruluş haline getirilmesi iki yönlü bir çalışmayı gerektirmektedir.

1 — *Mevzuat çalışması* :

Müesseseye lüzumlu döner sermaye ile idare ve işletmesinde muhtariyet sağlayacak kanun tasarısının hazırlanması.

2 — *İdarî Çalışma* :

Müesseseyi tek bir saymanlık haline getirecek muhasebe plânı ve talimatnamesinin hazırlanması.

A — *DARPHANENİN DÖNER SERMAYELİ KURULUŞ HALİNE GETİRİLMESİ* :

a) *Kuruluş bakımından geçireceği değişiklik* : Darphane Döner Sermayeli tek bir kuruluş haline getirildiği zaman, müessese hükmî şahsiyeti haiz olmayan bir kuruluş olacaktır. Bu takdirde iki ayrı saymanlık birleştirilecek; kendisine işletme ihtiyacı kadar bir döner sermaye verilecek, bina, makina ve sâbit tesisler Hazine uhdesinde kalacak, idare ve işletmesinde muhtariyet sağlayacak yetkiler tanı-
nacaktır.

Yıllık faaliyetinden doğacak kâr ve zararlar bütçeye aksedecek, Hazine Genel Müdürlüğü ile olan direkt münasebeti kesilecektir.

b) *Çalışma tarzında vukua gelecek değişiklikler* : Müessesenin mütedavil sermayeli müessese haline gelmesiyle 1 No. lı mütedavil sermaye faaliyetlerinde hiçbir değişiklik husule gelmiyecektir. Çün-

kü bu işler esasen Döner Sermaye faaliyeti içinde cereyan etmekte idi.

2 No. lu döner sermaye faaliyetlerine gelince, bunda da önemli bir değişiklik husule gelmiyecektir. Şöyle ki, Darphanenin bastığı bozuk paraların bütün masrafları bütçeden karşılandığı için, basılan paralar bedelsiz olarak Hazineye devredilmekte ve itibarî değerleri üzerinden bütçeye irat kaydedilmektedir. Halbuki döner sermayeli müessese haline gelince basılan bozuk paralar Hazineye bedelsiz devredilmeyip maliyet bedeline yakın bir kıymet üzerinden devredilecek; itibarî değer ile tesellüm değeri arasındaki fark da bütçeye irat kaydedilecektir.

Gerçekten her iki sistemde de Hazineye devredilen paraların maliyetinde önemli bir değişiklik olmayacaktır. Çünkü bugünkü sistemde, paranın maliyet masrafları bütçeden karşılandığı için bedelsiz gibi görünmekte ise de, hakikatte para maliyet bedeli üzerinden Hazineye devredilmektedir. Nitekim 1959 - 1965 devresinde basılan çeşitli paraların ortalama maliyeti % 47 dir. Buna, genel bütçeden ödenip para maliyetine girmeyen maaş ve ücretler dahil değildir. Bunların da maliyete % 10 tesir edeceği düşünülürse genel para maliyetinin % 57 olduğu anlaşılır.

Demekki 1959 - 1965 devresinde basılan paralar Hazineye % 57 masraf karşılığı olarak teslim edilmiştir.

Şu halde yeni sisteme geçmekle para maliyetinde önemli bir değişiklik olmayacak, fakat buna mukabil müessese sınaî bir işletme içinde piyasa kurallarına göre çalışma imkânı bulacaktır.

c) *Müessesenin Döner Sermaye İhtiyacı* : Müessese tek bir döner sermaye halinde getirildiği takdirde 60 milyon liralık bir döner sermayeye ihtiyacı bulunduğu tahmin edilmiştir. Şöyle ki :

Bugün 1 No. lu döner sermayenin 1931 yılında verilmiş 25.000 liralık döner sermayesi mevcuttur. Ancak Darphanenin bu döner sermaye dışında yıllık bilânçolarında gösterilmeyen 1017 kilo saf altını vardır ki, müessese asıl bununla faaliyette bulunmaktadır. Bunun değeri piyasa rayicile 15 milyon liradır.

Bunun haricinde Darphanenin 23.162 kilo saf gümüşü, 150 ton bakır - nikel halitası ve 400 ton pirinci vardır. Bunların toplam değeri ise şöyledir :

Altın 1017 X 15.—	=	15.000.000
Gümüş 23.162 X 6.00	=	13.000.000
Bakır - Nikel halita 150 X 20.—	=	3.000.000
Pirinç 400 X 10.—	=	4.000.000
		35.900.000
1 No. 1 Döner Sermaye		25.000
		35.925.000

Demekki bugün Darphanenin elinde 35.925.000 liralık döner sermaye veya buna tekabül eden altın vesair madenleri mevcuttur.

Şuhalde ihtiyaç olan 60.000.000 liralık döner sermayenin tamamlanması için $60.000.000 - 35.925.000 = 24.075.000$ liraya daha ihtiyaç vardır.

6797 ve 140 sayılı kanunlarla her yıl 15.000.000 liralık avansı devamlı olarak kullandığına göre, bir 10.000.000 liralık ek mütedavil sermaye ihtiyacı bulunduğu ve bundan böyle bütçeye yük olmadan çalışabileceği anlaşılmaktadır.

B — DARPANENİN İKTİSADİ DEVLET TEŞEKKÜLÜ HALİNE GETİRİLMESİ :

a) *Kuruluş Çalışmaları* : Darphanenin İktisadî Devlet Teşekkülü haline getirilmesi için yapılacak hazırlık çalışmaları, Döner sermayeli kuruluş haline getirilmesi için yapılacak çalışmalar gibi iki türdür.

1 — *Mevzuat Çalışması* : Müesseseye bir İktisadî Devlet Teşekkülü haline getirecek kanun tasarısının hazırlanması.

2 — *İdarî Çalışma* : Müesseseyi bir İktisadî Devlet Teşekkülü haline getirecek bir muhasebe plânı ve talimatnamesinin hazırlanması.

b) *Müessese bir İktisadî Devlet Teşekkülü haline geldiği zaman geçireceği değişiklik* : Müessese bir İktisadî Devlet Teşekkülü olduğu zaman maruz kalacağı değişiklik; döner sermayeli kuruluş haline geldiği zamanki değişikliğin hemen hemen aynıdır. Söz konusu değişiklik yukarıda izah edildiği için burada tekrarına lüzum görülmemiştir. Ancak, vukua gelecek farklara işaret edilmekle iktifa edilmiştir.

İktisadî Devlet Teşekkülü olan müesseseler, mütedavil sermayeli müesseselerin daha müttekâmil ve ileri bir seklidir. Daha doğrusu malî ve ekonomik sebepler dolayısıyla iktisadî Devlet Teşekkülü haline getirilmesi mümkün olmayan müesseseler, genel bütçe dışında, ona tâbi olarak, mütedavil sermayeli kuruluş halinde çalışırlar. Tüzel kişilikleri yoktur. gayrimenkul iktisap edemezler. Bu sebeple bina ve sabit tesisler Hazine uhdesinde kalır. Görev ve fonksiyonlarının ifasına yetecek kadar döner sermaye verilir. Kâr ve zararları genel bütçeye aittir.

Şuhalde Darphane İktisadî Devlet Teşekkülü olduğu zaman Döner Sermayeli kuruluş haline geldiği zamanki reformlara ilâveten Tüzel Kişiliği olacak, Bina - Makine ve Tesisler uhdesine geçerek bilânçosuna dahil olacak ve bütün iktisadî kıymetlerinden amortisman ayrılmak suretile oto finansman imkânı sağlanacak ve gerçek maliyet çıkarılması mümkün bulunacaktır.

Kapital bakımından Bina ve Tesislerin bilânçosuna katılmasından sonra-ki bunların kuruluş maliyeti 16 milyon liradır - ek bir sermayeye ihtiyacı olmayacağı umulmaktadır. yâni sermayesi 76 milyon olacaktır.

c) *Hazine ile İlişkileri* : *Darphane* Hazineye sipariş üzerine madeni para basacaktır. Bu paralar, maliyet bedeline çok az bir kâr ilâvesile Hazineye devredilecek ve maliyet bedeli ile itibarî değeri arasındaki fark da Hazine geliri olarak bütçeye intikal ettirilecektir.

Müessese tam bir İktisadî Devlet Teşekkülü haline gelince, Darphanenin vergi istisnası kalkıp Kurumlar Vergisine tâbi olacaktır. Bu takdirde yıllık kârının % 35'i nisbetinde Kurumlar Vergisi ödeyecektir.

Bu durum, müesseseye bugünkünden daha ağır bir mükellefiyet tahmil etmeyecektir. Örneğin Darphanenin 1 No. lu döner sermayesinin 1965 yılı kârı olan 672.667,56 lira Hazineye devredilmiş ; 2.212.500 lira altın kârı bilânço harici tutularak döner sermayeye eklenmiştir.

Halbuki Müessese İktisadî Devlet Teşekkülü olsaydı, 1965 kârından $672.667,56 + 2.212.500 = 2.885.167,56 \times 0,35 = 1.009.808$ liralık *Kurumlar Vergisi* ödeyecekti. Fakat aslında müessese döner sermayeli kuruluş olarak, Muhasebei Umumiye Kanununun 49. maddesi gereğince, 1965 yılı kârının tamamı olan 2.885.167,56 lirayı Ha-

zineye devretmesi gerekirdi. Ancak Döner Sermaye ihtiyacı müesseselere idarecilerini mecburen kârlarını gizleme yoluna sevk etmiştir. Bu durumu bilhassa belirtmek istiyoruz. Çünkü müessese bu yola gitmeden kârlarının tamamını Hazineye devretseydi, bugün döner sermaye olarak kullandığı 1110 kilo altını biriktiremeyecek ve en büyük kâr kaynağı olan altın siparişlerini sür'atle karşılayamayacaktı. Gerçekten Darphane aldığı ziynet ve meskûk altın siparişlerini derhal stokundan karşılayıp, bilâhare külgeleri işlemek suretiyle teslimata büyük bir sür'at te sağlamıştır.

Görülüyor ki döner sermaye sistemi Darphanenin çalışma sisteme uymamakta ve idarecileri anormal yollara sevk etmektedir. Binaenaleyh bu bakımdan da Darphanenin İktisadî Devlet teşekkülü haline getirilmesi zarurî bulunmaktadır.

IV — 440 ve 657 SAYILI KANUNLAR MUVACEHESİNDEKİ DURUM :

İktisadî Devlet Teşekkülleri hakkındaki 440 sayılı kanunun birinci maddesine göre, İktisadî Devlet Teşekkülleri, sermayesinin yarısından fazlası tek başına veya birlikte devlete ve İktisadî Devlet teşekküllerine ait olup iktisadî alanda ticarî esaslara göre faaliyet gösteren müesseseler olarak tarif edilmiştir.

Darphanenin hâlihazır durumu, bu tarife çok müsait bulunmaktadır.

İktisadî Devlet teşekküllerinin amaçlarını tesbit eden mezkûr kanunun 2. maddesindeki hükümler de Darphanenin faaliyet şekline ve durumuna uygun düşmektedir.

Binaenaleyh Darphanenin faaliyet şekli ve ekonomik durumu kendisinin bir iktisadî devlet teşekkülü olarak organize edilmesini gerektirmektedir.

Diğer taraftan memur, teknisyen ve işçilerin maaş ve ücret durumu da, Darphanenin iktisadî bir devlet teşekkülü haline getirilmesini zorlamaktadır. Çünkü 657 sayılı Devlet Personel Kanunu döner sermayeli müesseseler de dahil olmak üzere Devlet personeline maaş ve ücretleri haricinde prim ve ikramiye gibi çalışmayı teşvik edici tediyeler yapılmasına mânidir. Keza ilkökul diploması olmayan işçilerin halen almakta olduğu yüksek kadrolara intibakı dahi mümkün değildir. Binaenaleyh Devlet Personel Kanununun tatbikiyle Darphanede mütehasşis işçi ve teknik personelin muhafazası bile bir mesele olacaktır.

Şu halde Darphanenin ücret ve personel rejimi bakımından da iktisadî devlet teşekkülü olarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

V — ALMANYA VE FRANSA'DAKİ DURUM :

Batı Almanya'da Madenî Paralar Federal Devlet Hesabına basılır. Hâlen Batı Almanya'da Hamburg, Stuttgart, München ve Karlsruhe olmak üzere dört Darphane vardır. Madenî ufak paralar Federal Devlet Maliye Bakanlığının talebi üzerine bu Darphanelerden birinde bastırılır. Darphane için lâzım olan madenler Maliye Bakanlığınca hususî firmalardan satın alınarak Darphaneye verilir. Darphane muayyen bir ücret mukabilinde bu madenlerden lüzumlu paraları basar.

Adı geçen Darphanelerden özellikle durumu tetkik edilen Hamburg Darphanesinin hükmî şahsiyeti yoktur. Ticarî bir işletme mahiyetinde kurulmuştur. Bütçede gelir ve giderleri ayrı değil, bunların muhassalası yâni kâr - zarar neticesi görülür¹.

Verilen bilgidен Hamburg Darphanesinin döner sermayeli bir kuruluş olarak çalıştığı, bilânço ve kâr - zarar cetveli tanzim edip neticelerini Genel Bütçeye aksettirdiği anlaşılmaktadır.

Fransa'da Darphane «Administration des Monnaies et Médailles» para ve madalya idaresi altında kurulmuş olup, Maliye Bakanlığına bağlı mülhak bütçeli bir dairedir. Para basım kararları 12 kişiden ibaret olan bir kontrol komisyonuna verilmiştir. Bu Komisyon aynı zamanda paraların şekil ve vezin bakımından da kontrolünü yapar, bu konuda hazırladığı raporu her sene Cumhurbaşkanına sunar.

Fransa'da Darphane Maliye Bakanlığına bağlı katma bütçeli bir idare olmakla beraber, koloni idarelerinden henüz muhtariyete kavuşan ülkelerde yeniden kurulan darphaneler, emisyon müesseseleri ismile, ticarî usul ve kanunlara göre idare edilen âmme müesseseleri olarak kurulmaktadır.

Bu müesseseler kâğıt para ile birlikte madenî para basmaktadırlar.

1) Maliye Müfettişi Orhan Astam'ın Hamburg Darphanesi hakkındaki raporu.

Meselâ Batı Fransız Afrikası ve Togo emisyon müessesesi ile Merkezi Fransız Afrikası ve Kamerun emisyon müessesesi bu şekilde kurulmuş müesseselerdir.

«Il est crée un etablissement public national, géré selon les lois et usages du commerce denommé «Institut d'emission de l' Afrique Equatoriale Française et du Cameroun» gibi².

IV — NETICE :

Darphane ve Damga Matbaasının idare ve muhasebesinin yeniden organize edilmesi kat'î bir zaruret haline gelmiştir. Bu reorganizasyonun nedenleri raporun ilgili bölümlerinde ayrıntılarıyla izah edilmiştir.

Önce Damga Matbaasının Darphaneden ayrılıp ya eski binada müstakil olarak çalışması; veyahut Devlet Malzeme Ofisine devredilmesi lâzımgelmektedir.

Pek yakında yeni tesislerine geçecek olan Darphanenin ise, eski idare ve işletme tarzında ve muhasebe sisteminde çalışması mümkün değildir.

Binaenaleyh müessesede mevcut 3 ayrı saymanlığın tek bir saymanlık halinde birleştirilerek döner sermayeli bir kuruluş haline getirilmesi mümkün ise de, ekonomik faaliyete, idare ve işletme tarzı itibarile tam bir iktisadî Devlet teşekkülü olarak organize edilmesi daha uygun bulunmaktadır. Çünkü madenî ve altın para basımında emniyet ve ihtisas bakımından Devletin imtiyazlı bir müessesesi olan darphane, mevzu itibarile devamlı çalışan ve yılda 2 - 3 milyon kâr sağlayan bir kuruluş haline gelmiştir. Diğer taraftan 440 sayılı İktisadî Devlet Teşekkülleri kanunu ile Devlet Personel Kanunu da Darphanenin bir iktisadî devlet teşekkülü olarak yeniden düzenlenmesini gerektirmektedir.

Böylece müessese idare ve işletmesine özerk olacak, muayyen bir sermayesi bulunacak; bütün iktisadî kıymetlerini bilânçoda toplayıp, yıl sonlarında bilânço ve kâr - zarar cetveli tanzim edecek ve gerçek maliyet yapılması mümkün olacaktır.

2) Administration Des Monnaies et Medailles İdaresinin Maliye Bakanlığına sunduğu 30.12.1957 tarihli 28 No. 11 raporu.